

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Asbjørn Langeland:
Fra en utskiftings-
protokoll

**Leif Mathisen: På kryss
og tvers i Sørum (8)**
Natur- og kulturstien fta
Elvestad til Rømu

Sørum i 1743 (1)
Stiftets/prestegjeldets
grenser og utstrekning

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 41:
Trondheimsveien

**Harald Stokstad og
Kåre Arvid Ulvund:**
Kirkegårdens dag

Fredrik Lindstrøm:
Vegnavn i
Heksebergåsen

Bokmelding:
Svein Sandnes:
Stokkebåter

<http://sorum.historielag.no>
org.nr. 984 252 994

Kjære medlem,

Historielaget brukes aktivt av kommunen som høringsinstans i plan- og utbyggingsaker, og når navn skal settes på nye vegger, ber man gjerne om forslag.

Når det gjelder utbyggingsaker, begrenser historielaget seg vanligvis til å komme med merknader dersom det er viktige kulturminner som kan bli skadelidende. I våre navneforslag forsøker vi å utnytte gamle gards- og bruksnavn, slik at disse skal få leve videre. Når navn skulle settes på den nye tilkomstvegen til Sørum sand skole, syntes vi den tidligere rektor og historielagsmann Magnus Sørlie burde hedres, og de besluttede myndigheter ble overbevist av vår argumentasjon. De har foreløpig hatt større problemer med våre forslag til vegnavn i Heksebergåsen, som Fredrik Lindstrøm presenterer i dette nummeret av Sørum-Speilet.

Vi mangler fortsatt en kulturminneplan i Sørum, noe historielaget flere ganger har etterlyst. Inntil den foreligger, må vi basere oss på enkeltsaker. En slik kom på bordet 23. august i år, da Miljø- og utviklingsutvalget mot FrPs stemme vedtok å starte reguleringsplanarbeid for å regulere den eldste bebyggelsen knyttet til e-verket på Rånåsfoss til spesialområde bevaring. Dette er et forslag som ble fremmet av Rånåsfoss Vel i 2002, og allerede våren 2002 formulerte historielaget følgende innspill til bevaring i vårt innspill til kulturminneplan for kommunen: "Kraftverket på Rånåsfoss med demning, den gamle hengebrua og bygningsmiljøet innenfor det tidligere inngjerdede anleggsområdet." Her er det altså kommunen som følger opp forslag fra historielaget og Rånåsfoss Vel, og vi vil naturligvis støtte det i vår høringsuttalelse. Og vi vil også reise spørsmål om hvorfor ikke selve kraftverket, som i følge fylkesrådmannen i Akershus er i "fredningsklasse", og også den gamle hengebrua, ikke er med i forslaget.

I saksframlegget fra administrasjonen heter det: "Boligene i tilknytning til Rånåsfoss kraftverk er godt bevart og forteller en viktig historie om Rånåsfoss. Det er viktig å ta best mulig vare på dette området i fremtiden." La oss i den forbindelse minne om historielagets nettsider, der du kan lese historien om Rånåsfoss også *før* ingeniørenes og arbeidernes bygging av kraftverket.

Artikler nr. 5 – 2005 – 11. årgang

Fra en utskiftingsprotokoll

Utskifting er et begrep vi ofte støter på i historiebøkene. I gamle dager var det vanlig at gårdene var stykket opp i mange teiger som var spredt rundt omkring sammen med naboenes teiger, såkalt teigblanding. I utmarka var det ofte sameie mellom flere gårder. Teigblanding og sameier ble etter hvert et betydelig problem for landbruket. Teigblandingen gjorde gårdene urasjonelle og tungvinte å drive, og når skogen var sameie, kunne det sikkert skape konflikter og krangel. Utover på 1800-tallet ble det fra myndighetenes side lagt til rette for å oppløse sameier, og omstrukturere eiendommene til mer rasjonelle enheter. Dette kunne være omstendelige og krevende prosesser. Fra 1857 ble en ny lov om jordskifte gjort gjeldende, og som en følge av den, ble det opprettet spesielle statlige organer med domstolskompetanse til å forestå utskiftinger.

På Bjerke i Sørumsund ble det holdt utskifting både i 1843 og i 1868-69. Rettsprotokollene fra de to utskiftingene gir innblikk i saker som kan ha allmenn interesse. Protokollen fra 1868-69 viser dessuten at en utskifting kunne innebære langt mer enn å bytte noen jordteiger med naboene.

Protokollen fra 1843

Utskiftingen i 1843 gjaldt gårdene Østre og Vestre Bjerkes "fehage". Definisjonen av en gård er i denne sammenheng den samme som benyttes når matrikkelen opererer med gårdsnummer. Til et gårdsnummer hører det gjerne flere bruksnummer, og alle bruk med samme gårdsnummer utgjør til sammen en gård. På de to Bjekegårdene var det mange bruk som hadde rettigheter i den fehagen som skulle utskiftes. Utskiftingen omfattet et område på ca. 800 mål som strakte seg fra Trondheimsvegen og Jeksla i vest til Arteid, Vilberg og Ulverud i øst, Skjelmerud (Ullensaker) i nord og Gran med våre dagers Lindeberg i sør. I 1843 var denne fehagen en del av et stort sammenhengende skogs- og havneområde som ti år senere ble gjennomskåret av jernbanen. På 1900-tallet

ble dette store skogsområdet totalt forandret som følge av utstrakt oppdyrking og bakkeplanering, bygging av motorvegen og Gardermobanen og utbyggingen av tettstedet Lindeberg.

I 1843 var det sorenskriveren som administrerte utskiftingen. Protokollen benytter begrepene *udskiftningsssag* og *udskiftningsforretning*, og de som var satt til å avgjøre saken sammen med sorenskriveren blir kalt "Laugrette". Laugretten besto av fire menn fra forskjellige gårder i Frogner, disse var oppnevnt av fogden som også hadde behandlet og anbefalt begjæringen om utskifting.

Rettsmøtet ble satt på Vestre Bjerke, og i tillegg til sorenskriveren og lagretten var eierne av den havnehagen som skulle utskiftes, tilstede. Det var i alt 7 eiere som alle er navngitt. En part av Østre Bjerke tilhørte "Det offentlige" og for denne part møtte "Sognepræst Petersen ved Leutenant Heiss" i tillegg til han som bygslet parten (James Jørgensen Bisæt). Det fremgår av protokollen at det også før utskiftingen har vært et skille mellom hva som tilhørte Østre og Vestre Bjerke, i hvert fall når det gjaldt retten til å hogge skog. Det står nemlig at retten var enige om at havnegangen først skulle deles mellom østre og vestre Bjerke slik leutenant Heiss hadde foreslått, "dog saaledes at den Gaarden væstre Bjerke tilhørende Skov, der ligger i Havnegangen og som fra umindelige Tider har været udskiftet blant denne Gaards Opsiddere, ei bliver tildelt Gaarden Østre Bjerke".

Deling og grenseoppgang

Etter et innledende rettsmøte der de grunnleggende formaliteter og prinsippene for utskiftingen ble avklart, var retten ute på befarings i to dager. De gikk først til den østre fehage som ble "beseet og begrandsket", og fortsatte på samme måte i den vestre. Etter befaringsen ble fehagen først delt mellom østre og vestre gård. Etter et opphold på to uker kom retten sammen igjen, og nå ble det foretatt en deling mellom de forskjellige bruk som hver av de to gårdene besto av. Rettsprotokollen har

nøyaktig beskrivelse av hvor grensene mellom hvert bruk skulle gå, men areal-angivelser finnes ikke. I stedet er det en rekke avstandsangivelser, og disse er angitt i skridt (120 skridt, 200 skridt, 300 skridt o.s.v.) etter linjer som går ut fra faste punkter i bestemte retninger. Det står dessuten at disse linjene skal være "betegnet med Mærke i forskjellige trær".

Beskrivelsen av grenselinjene er i det hele meget detaljert og den opptar mange sider i protokollen.

Hvorvidt det sto skog eller ikke på de arealene som ble utskiftet, later ikke til å ha medført noe betydelig problem. I stedet for å beregne og taksere beholdningen av skogsvirke, har man forutsatt at brukerne skulle ta ut det virket som de hadde rett til, før de overlot grunnen til ny eier. "Den i den vestre Fehage værende skov, forsaavidt samme tilhører vestre Bjerke, skal inden 3 (tre) Aar enten være mage-skiftet eller udhuggen. - Ingen skal have Ret at hugge noget træ, som er mindre, end at det kan være tjenligt til Stør. Hvis Træerne til den overenskomne Tid ikke er udhuggne, saa skal de tiloversblevne tilhøre Eieren." Dette var altså oppskriften på hvordan brukene som tilhørte samme gård skulle løse fordelingen seg imellom. Når skog var gått fra den vestre gården til den østre eller omvendt, var avgjørelsen litt annerledes: "Den Skov som i vestre Fehage tilhører østre Bjerke, skal inden 4 Aar være udhuggen, dog maa der ikke hugges andet end hva der kan være tjenligt til Stør. - - - Den i østre Hage værende Skov skal inden ti (10) Aar være udhuggen, under samme betingelser som oven anført."

Protokollen har også bestemmelser om gjerder, veier og fegater, men disse ser jeg ingen grunn til å omtale her. Alt i alt virker det som at denne utskiftingen av utmark har vært en forholdsvis enkel sak. Langt mer komplisert ble det da innmarka skulle utskiftes 25 år senere.

Protokollen fra 1868-69

Utskiftingen var begjært av skolelærer Andersen som hadde et av brukene på Østre

Bjerke. I utgangspunktet skulle utskiftingen gjelde innmarka på Østre Bjerke, men da et av brukene på Østre Bjerke ble drevet sammen med et av brukene på Vestre Bjerke, ble også dette bruket tatt med. Retten ble administrert av "amtets fast beskikkede udskiftningsformand", herr Rønnow. Han hadde med seg to gårdeiere som fogden hadde oppnevnt, Engebret Christoffersen Bjerkehaugen og Haakon Larsen Frogner. Begge var edsvorne, og det kom ingen innvendinger mot deres habilitet. For dem som ikke er lokalkjent i Frogner, kan jeg tilføye at den førstnevnte var nabo til Østre Bjerke, og den andre bodde i samme skolekrets, så begge må ha hatt gode kunnskaper om eiendommene som skulle utskiftes.

På Østre Bjerke var det 9 bruk. I tillegg ble som nevnt, et bruk av Vestre Bjerke tatt med i utskiftingen, slik at i alt 10 bruk ble berørt. Etter å ha fastslått at det ikke var noen uløste nabolvister mellom Østre Bjerke og gårdene omkring, Fløgstad, Arteid og Vestre Bjerke, foretok retten en befarings. Det viste seg at en av brukerne hadde innmarka fordelt på sju teiger, en hadde fem teiger, en hadde fire teiger, en hadde tre teiger, og en hadde to. På dette grunnlaget konkluderte retten at Det var "saadant fællesskab tilstede" som omhandles i lov av 12. oktober 1857 (utskiftingsloven). Retten besluttet så enstemmig at den begjærte utskifting skulle fremmes, og at det skulle utferdiges geometrisk kart over de deler av gården som kunne antas å bli berørt av utskiftingen. Det ble videre pålagt rekvirenten (lærer Andersen) å utbetale eller stille betryggende sikkerhet for de utskiftningsomkostninger som ville falle på loddeierne. Disse omkostningene ble foreløpig anslått til 40 Spd., og utskiftingen kunne ikke igangsettes før det var stillet sikkerhet for beløpet.

Verdifastsettelse og nye eiendomsgrenser

Etter det første møtet gikk det et par måneder til retten kom sammen igjen. Nå ble det holdt flere møter og befaringer som jeg ikke skal gjengi fra i detalj. Men det går fram av protokollen at man gikk grundig tilverks. "Jorden blev overalt undersøgt med Spade, og opfordredes de tilstedværende Lodeiere til i ethvert Tilfælde at udtale deres Formening om Jordstykkernes indbyrdes Godhed." Lodeierne skulle gi jordstykkene et verdiforholdstall, og de ble instruert om at ved fastsettelsen av jordens verdi, skulle man bare ta hensyn til jordens naturlige beskaffenhet og ikke til den mer eller mindre gode hevd. Dette kalte man bonitering. I tillegg til boniteringen vurderte man avstander, og man avklarte rettigheter til kjøreveier etc.

Neste trinn var at utskiftningsformannen la fram en plan som grunneierne fikk til uttalelse. Planen omfattet som man kunne vente, utskifting av jordstykker med fastsetting av nye eiendomsgrenser, plikt til gjerdehold, rett eller ikke rett til å ta med seg materialer fra gjerder man ikke lenger skulle ha ansvar for m.m. Planen medførte også omlegging av veier og kjørerettigheter. Flere veier skulle legges ned, men det skulle også opparbeides helt nye veier, og det ble fastsatt standardkrav og tidsfrister for dette. "Veiene skulle bringes i saadan Stand som til en almindelig Driftsvei efter Bygdens Sædvane udkræves. Forsømmer nogen sin Veiarbeidspligt, er den eller de øvrige berettigede til at lade det udføre paa den Forsømmendes Bekostning til i Bygden gangbar Pris." Grunneiere som fra før av hadde hatt jorden sin samlet i ett stykke, og som derfor ikke hadde noe behov for utskifting, måtte finne seg i at dette stykket ble flyttet eller forskjøvet. Men det som var mest dramatisk, var nok at planen innebar en omfattende flytting av hus.

Utflytting av hus

Både utskiftningsformannen og de to domsmennene erklærte at de manglet bygningskyndighet. Det ble derfor oppnevnt to bygningskyndige menn til å bistå ved fastsettelsen av utflyttingsomkostningene. Etter samråd med loddeierne ble Dyre Pedersen og Ole Amundsen Vilbergsholtet antatt som sakkyndige. Etter to dagers arbeid gav de to sakkyndige takst på de husene som skulle flyttes.

I alt var det fire av brukene som måtte flytte hus. På to bruk skulle alle husene flyttes til helt ny tomt flere hundre meter fra der de tidligere hadde ligget. Her gjengir jeg hva kostnadene ble anslått til når alle husene på et bruk skulle flyttes.

Bruk G - Ole Jensen:

1. Hovedbygning: Nedring, transport, planering, oppførelse med innredning.....	Spd. 55
2. Stolpebod.....	" 14
3. Lade med stald.....	" 35
4. Fjøs med hus ved siden av.....	" 12
5. Stenkjeller.....	" 16
6. Kjone.....	" 4

Sum -----136Spd.

Den andre gården som skulle flyttes, hadde nok dårligere hus, for der ble summen 88 Spd.

I tillegg til kostnadene ved å flytte husene, måtte begge gårdene grave ny brønn. Denne kostnaden ble anslått til 3 Spd. for hver av dem.

I tillegg til disse to som måtte flytte hele gården, ble to andre bruk pålagt å flytte et hus hver, henholdsvis en stue og en smie. Samlede kostnader ved flytting av hus ble etter dette 240 Spd. Det ble fastsatt tidsfrister "under Udkastelsestvang" for riving og rydding av tomtene.

Ved kostnadsberegningen var hest og mann beregnet til 72 Skill. pr. dag på egen kost, en arbeidsmann til 40 Skill., en tømmermann til 60 Skill. For to hester og mann med redskap regnet man 1 Spd., og for bare hest alene 2 Ort.

Utgiftene til utflytting av hus ble fordelt på alle de egentlige gårdsbrukene (6 stykker). Ved fordelingen ble det tatt hensyn til skatteskylden samt (især) til den større eller mindre fordel som de enkelte bruk oppnådde ved utflyttingen, og av i hvilken grad de ellers ble berørt av utskiftingen. Fordelingen ble som utskiftingen for øvrig bestemt med hjemmel i lov. Det står anført i protokollen: "I henhold til det Anførte utreder under Eksekutionstvang til de nedenfor fastsatte terminer: - - -" .

I protokollen finner man også en detaljert oppstilling av hva formannen, domsmennene og de sakkyndige skal ha i honorar. De samlede utgifter forbundet med utskiftningsforretningen ble 36 Spd. som ble fordelt på loddeierne med varierende beløp.

Et landskap i stadig forandring

Det jeg har gjengitt eller omtalt her, er et lite utdrag av utskiftingsprotokollen som jeg tror kan interessere flere enn dem som i dag eier de berørte brukene. Protokollen som helhet inneholder så mange detaljer at den er svært vanskelig å sette seg inn i. Det finnes for eksempel en rekke navn på jordstykker som for lengst er gått ut av bruk. Protokollen har mange detaljerte terrengbeskrivelser, men terrenget er jo ikke lenger slik det var for 140 år siden. Skog er blitt borte, bakker er planert bort, bekker er lagt i rør, veger er pløyd opp o.s.v. Svært mye er forandret selv om de enkelte brukene fortsatt ligger der det ble bestemt i 1869. De fleste husene fra 1869 er revet, og nye hus, både våningshus og uthus, er satt opp, ofte andre steder på gårdstunet enn der de gamle husene sto.

De gamle utskiftingsprotokollene opererer ikke med de gårds- og bruksnummer som vi har i dag. Det enkelte bruk er omtalt med løpenummer og bokstaver. Hvis man kobler de bokstavene som brukene er angitt med i utskiftingsprotokollen, med våre dagers nummersystem, så kan man lett se hvordan det enkelte bruk ble berørt av utskiftingen. Men også på dette området har det som har hendt med eiendommene senere, gjort det

vanskelig å knytte dagens eiendomskart opp mot det som er beskrevet for 140 år siden. F. eks. ble ett av brukene solgt og fordelt på to av nabobrukene som tilleggsjord i 1918. Disse fikk da flere bruksnummer, og det ene bruket fikk to gårdsnummer. På 1980 tallet ble tre bruk som hver for seg besto av flere bruksnummer, og som dessuten var fordelt på to gårdsnummer, slått sammen. Når bruk blir slått sammen, blir også gjerder og åkerreiner som markerte eiendomsdelene fjernet. Etter en del år, blir det derfor stadig færre som kan si hvor det enkelte bruksnummer hører hjemme i terrenget.

Oppbevaring av dokument

Vi som har vent oss til at all informasjon kan lagres i datamaskiner, og at utskrifter og kopier kan fremskaffes nesten gratis i så mange eksemplarer vi måtte ønske, kan gjøre oss noen tanker over dette sitatet: "Det besluttet, at det thinglæste Uddrag af Forretningen skulde bero hos Eieren af Bruget A-B til samtlige Lodeieres fælles Afbenyttelse."

Asbjørn Langeland

Testamentarisk gave til Blaker og Sorum historielag

Fra Kari og Alfred Henninen har historielaget mottatt en testamentarisk gave som vil bli plassert på Vølneberg skole.

Kari Henninen (1923-2004) var datter av Kristian Oscar Nybak og Ågot Lehmann. Kristian var sønn av Ole Olsen Egner (1846-1936) og Karoline Mathilde Olsdatter Vibekken (1862-1936), som giftet seg i 1887, og bosatte seg på Øvre Fjellet, som de forpaktet av Hermann Olsen, og hvor barna Anna Ovidia og Kristian Oscar ble født. Seinere bodde familien på Vølneberg skole, der de forpaktet skolejorda. I 1905, da Ole var 59 år gammel, kjøpte de eiendommen Nybakk, som da ble fradelte Oppigarn Egner, som broren Hans Laurits Olsen eide og drev.

Kristian og Ågot bodde i Oslo, men brukte Nybakk hele sommeren. Datteren Kari giftet seg med Alfred Henninen fra

Vadsø, og de to bosatte seg i Skedsmo, og fortsatte å bruke Nybakk som sommerbolig. Kari døde i fjor, og før hun døde satte hun sammen med mannen opp en liste over gjenstander de to ønsket å gi til et bygdetun i Sørum. Alfred Henninen bor nå på sykehjem, og har vært svært opptatt av at den testamentariske gaven nå blir levert. Historielaget takker. **Svein Sandnes**

På kryss og tvers i Sørum (8)

I åras løp har historielaget arrangert mange rusleturer til forskjellige kulturhistoriske steder i bygda. Guide på svært mange av turene har vært Leif Mathisen. I nummer 4/2004 av Sørum-Speilet startet vi en artikkelserie der Leif Mathisen presenterer noen av disse turene. Tanken er naturligvis at lesingen kan friste til å oppsøke stedene med familie og venner også uten guide fra historielaget. Denne gang viser vi veien til

Natur- og kulturstien fra Elvestad til Rømua

Vi fortsetter her turen langs natur- og kulturstien fra Elvestad til Rømua. Vil en starte turen på Elvestad, kan en kjøre eller sykle Bingenvegen og ta vegen ned til Elvestad ved Vest-Bingen.

De eneste synlige merkene etter sundstedet ved Elvestad er i dag tilførselsvegene på begge sider av elva, og sundmannsstua, som fremdeles står ved elvekanten, men som er sterkt ombygget.

På deler av strekningen mot utløpet av Rømua går det beitedyr. Kast derfor ikke søppel eller skarpe gjenstander som dyra kan få i seg. Løshunder er heller ikke bra.

Etter en stund vil de majestetiske rekkene av lensekar i Bingen lenser komme til syne. Hvor langt bakover i tida det har vært fløtet tømmer i Glomma, vet en ikke. Men før det stillestående vannet i Øyeren måtte tømmeret fra de tidligste tider stoppes og samles, og det må ha skjedd her rett nedenfor Bingsfossen.

Det finnes et dokument om årtids-hold fra 1308 hvor navnet Bingen forekommer, men det er som en senere påskrift, så vi vet

ikke når dette navnet første gang er nevnt. Alexander Bugge, som har skrevet fløtingas historie, mener ut fra det nevnte dokument at det allerede på begynnelsen av 1300-tallet må være en fast stoppe-innretning for tømmeret her.

Bugge gjetter også på at det kan ha vært Haftor Jonsson av Sudreimsætta som først formet lensa. I vært fall fikk Haftor Borgargjærdet (Borregård) ved Sarpsborg i gave av sin svigerfar, kong Håkon 4. Magnusson, slik at han kontrollerte store deler av vassdraget.

Fra de eldste tider foregikk både ”atthold” av tømmeret og sortering ved Bingen lenser. Det mest naturlige sted hvor lensa kunne festes var en odde på Kuskerud grunn, som den dag i dag heter Lenseberget, og her har lensefestet vært i århundrer. Lensa har vært festet med jernbolter i fjellet. Det finnes fortsatt synlige rester etter disse.

På strekningen over til den andre bredden har lensa vært festet i steinfylte tømmerkister. Flere av disse kan det også fortsatt sees rester etter. Lengst nede (ved Elvestad) var lensa festet til et stort laftet steinfylt kar. Dette stod litt ut fra land, og gjennom åpningen mot land kunne tømmeret stikkes ut. På et kart i Erik Pontoppidans ”Norges Naturlige Historie” fra 1752 er det tydelig illustrert hvordan Bingen lenser den gang lå.

Da jernbanebrua over Glomma ved Fetsund ble bygd i 1860, måtte Tømmerdireksjonen legge all sortering og viderebehandling av tømmeret nedstrøms brua fordi den ikke var konstruert slik at den kunne passeres av tømmerflak eller ”bommer”. 1985 var det siste året det ble fløtet tømmer i Glomma.

Også når vi kommer til Rømua er det mulig å ta Hammarsvegen og om Bingen tilbake. På vegen tilbake har vi Solberg gård på høyre hånd. Her holdt Tømmerdireksjonen til helt til den i 1860 flyttet til Fetsund, der lensemuseet nå ligger.

Det kan være aktuelt å ta en liten stopp i bakken like før husa hos Tore Mjønerud. Inne i skogen, bare 3 – 4 meter fra vegkanten, kan en der se deler av en

gammel oldtidsveg og en gravhaug som ligger litt lenger inn i skogen.

Kornmagasinet

På ferden videre kommer vi forbi kornmagasinet i Vest-Bingen, på venstre side av vegen. Kornmagasinet ble opprettet i 1833 av Sørums Sogneselskap og kom i gang ved frivillige bidrag. Magasinets oppgave skulle være å komme ”Korn-trængende i Prestegjeldet” til hjelp ved utlån fra beholdningen mot rente i korn. Matrikkelskylda ble lagt til grunn for bidragene, slik at det av hver skylddaler skulle leveres ¼ tønne havre og 1/16 tønne bygg. Også bønder som ikke var medlem av Sogneselskapet skulle oppfordres til å yte bidrag til kornmagasinet.

Leif Mathisen

Kirkegårdens dag 2005

De to innledderne på Kirkegårdens dag 1. september, har på oppfordring sendt Sørums-Speilet følgende:

Sørums middelalderkirke med ny kåpe

Sørums middelalderkirke har fått sine fasader rehabilitert og står nå fram hvit og fin som om den skulle ha fått ny kåpe. Murene er fuget og kalket etter god håndverkstradisjon og treverket er utbedret og malt med linoljemaling slik Riksantikvaren krever.

Kirka har tidligere blitt malt med plastmaling utenpå den opprinnelige kalken og kalkfugene var plastret dels med sementmørtel og dels med kalkmørtel. Malinga var for tett slik at det ble kondens i muren og fugene, og det forårsaket store frostskafer. De siste årene har derfor malinga skallet av i økende tempo. Et bilde av Sørums kirke ble for en tid siden brukt som eksempel på økende forfall av våre middelalderkirker.

All gammel maling og sementmørtel er fjernet dels kjemisk og dels mekanisk etter Riksantikvarens krav. Arbeidet er utført på en god håndverkmessig måte og skal være tilnærmet vedlikeholdsfri i ti år. Taket ble reparert for noen år siden og noen mindre skader er utbedret nå, men en mer

omfattende reparasjon vil måtte komme om noen år. Hovedårsaken er at spikeren som holder skiferhellene ruster og steiner løsner. Det vil derfor bli behov for hel omlegging av taket.

Arbeidet med rehabilitering av fasadene er utført over to år og har kostet nærmere 2,5 millioner kroner inklusive mva. Kostnaden er imidlertid vesentlig lavere enn forventet. Dette skyldes et godt anbud, full momsrefusjon, god framdrift og lite behov for utskifting av gammelt treverk. Både tårnkassa og øvrige trekonstruksjoner er bygget av malmfuru og det har vært svært begrenset behov for utskifting av råttent materiale.

Finansieringen har vært mulig ved flere års oppsparing av kommunale vedlikeholdsmidler, forskjellige innsparingstiltak, tilskudd fra Riksantikvaren og statlig rentetilskudd. Arbeidet er utført av Haugerud & Vikeby AS og Byggkontroll AS har vært faglig konsulent og byggeleder.

Utvidelse av Sørums kirkegård

I 1990 ble det utarbeidet en omfattende plan for utvidelse av Sørums kirkegård. Totalt skulle gravplassarealet fordobles fra 18 til 36 dekar. Utvidelsen skulle dels gå mot nord på området som tilhører Klokkergården og dels mot vest på areal tilhørende nabo-gården. Utbyggingen var den gang kalkulert til vel 7 millioner kroner. Første byggetrinn i prosjektet ble sendt ut på anbud, men ble stoppet og utsatt på grunn av manglende finansiering.

Ved bruk av moderne data-programmer og opprydding i gamle festeforhold, samt en viss fortetning av graver på eksisterende gravfelt, har vi fått bedre oversikt over det reelle behovet for utvidelse. Konklusjonen etter dette er at behovet for utvidelse i overskuelig framtid er vesentlig mindre enn det som det tidligere ble regnet med. Dette betyr at vi klarer oss med det resterende areal av Klokkergården nord og nordvest for eksisterende kirkegård. Dette arealet ble i 2004 overført fra Sørums kommune til kirkegården. Arealet rett nord for kirkegården er nå planlagt opparbeidet

og forutsettes tatt i bruk til gravlegging om ca 5 år.

I forbindelse med utvidelsen er det også planlagt en mindre parkeringsplass for bruk av besøkende på kirkegården og dels til bruk av besøkende til kirken på dager med behov for ekstra parkeringsplass.

Kåre Arvid Ulvund

Kirkegården i historisk perspektiv

Sørum kirke er ei gammel kirke, eldste dato som en kan knytte til kirka er året 1166. På denne tida var det borgerkrig i landet, og i Snorre kan vi lese at Erling Skakke var til ottemesse i Sørum kirke dette året. Sannsynligvis har presten i Sørum bodd på prestegården, Huseby, like lenge som det har vært kirke. Tidligere var det en vei med allè som gikk på skrå fra prestegården til kirka.

En regner med at kirkegården er like gammel som kirka. Den eldste delen ligger på sørsida. Rundt kirkegården er det en naturstenmur på tre kanter. Det finnes papirer som nevner denne i 1735.

Kirkegården har en del gamle gravminner av kulturhistorisk interesse. Særlig fornemt er hjulkorset fra middelalderen som ligger syd for kirka. Ellers er det en støpejernsplate over presten Colbjørn Torstensen, død 1720. Fra 1800 tallet er det flere representative og typiske gravmeler. Kirkegården har ved behov, blitt utvidet nord-, vest- og østover. Den siste utvidelsen skjedde i 1973.

Når det gjelder organisering av driften av kirkegården, har det skjedd mye i løpet av de siste 20 åra. Tidligere var det et frivillig verv å være kirkeverge. I Sørum kommune var det en frivillig kirkeverge for hver kirke, som i samarbeid med menighetsrådet hadde ansvar for driften. I dag er det en full stilling å være kirkeverge. Denne stillingen er organisert under fellesrådet. Kirkegården i Sørum blir i likhet med de andre kirkegårdene i kommunen drevet og stelt på en utmerket måte.

Harald Stokstad

Hvordan jeg opplevde 9. april

Fra Karin Gundersen på Lillehammer har vi mottatt følgende:

Jeg var 15 år og 4 måneder gammel og hadde begynt på handelsskole i Oslo i januar. Vi hadde radio, men den stod ikke på, og ikke vet jeg om det var noe program så tidlig den gangen. Pappa, Erling Hansen, skulle på arbeid klokka sju, og jeg skulle reise med toget klokka 7.25. En ganske alminnelig dag – trodde vi.

Om det var færre enn vanlig på stasjonsplattformen tenkte jeg ikke på, men motorvogna kom til vanlig tid og gikk mot Oslo. På Lillestrøm stoppet toget og gikk ikke videre. Ingen informasjon ble gitt over høyttaleren – om det var noen der da – og det var ingen aktivitet på plattformen. Til slutt stod jeg alene og så mørke skydotter over Kjeller.

Da kom Asbjørn Hofsrud (Sørumssand) og sa til meg ”Du kan ikke stå her, Kjeller bombes.” Jeg kom meg ned i underetasjen, og der var det mange mennesker. Jeg husker jeg så en dame i kåpe med pysjamas (stripet flanell) under. Det var mye vann på gulvet (det må ha vært snø som smeltet) så det var lagt ut noen lemmer.

Plutselig stod kongefamilien der. Kong Haakon og kronprins Olav med prins Harald på armen. Prinsen hadde en brun bamse i hånden som han førte opp og ned i ansiktet til kongen. Jeg merket meg latteren til kronprins Olav. Prinsessene Ragnhild og Astrid hadde på seg drakter i rødt, hvitt og blått med broderier, og en slags kyse med broderier på hodet. Kanskje var det en bunad.

Det var så trangt at verken kongen eller kronprinsen merket at jeg tok på dem. Så hørte vi over høyttaleren: ”Ekstratog til Hamar på spor 2”. Ingen bevegelse blant de kongelige. Så kom en mann, (Koht? – han var ikke stor), i sjakett og flosshatt og vinket dem til seg, og da forsvant de kongelige.

Hjemreisen tok sin tid, for alle tog fra Oslo var fulle. Godsvogner var jo også

tatt i bruk. Det jeg husker var at jeg så Martin Lystad sitte på en fiskekasse som det rant vann fra – isen hadde begynt å smelte. Noen begynte å gå hjem (Alf Fossum?), men jeg ventet til det kom et tog med en slags plass i. Klokka må ha vært ca. 19.30, for da jeg kom ut av Tranga ved Rønsen, stod mamma i vinduet og ropte mot meg: ”Han var så fæl – han var så fæl.” Quisling hadde akkurat snakket i radioen.

Karin Gundersen

Sørum i 1743 (1)

Vi vil i Sørum-Speilet trykke de for Sørum mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det svarene på de to første spørsmålene som blir presentert.

1. Stiftets/prestegjældets rette grændser i nord, øster, sønder og væster, og i hver kant at navngive de yderste grændse-stæder, hvaa enten det er en bye, gaard, øe eller vand.

Stiftamtmand Fredrik Otto von Rappe svarte på dette spørsmål at ”Dette stift er af en widtløftig situation, og i dets cirvumference er eendeel amter og grefskaber beliggende, som ved effterflgende 3de post skal anføres, men dets yderste grændsestæder gradatim udi nord, øster, sønder og væster, effter compass linie at anføre er iche muelig, effterdi de stoere bierge og dahle betager anledningen til at effterforske saadant.” Så fortelles det at stiftet strekker seg fra Dovrefjell i nord til Svinesund i sør, fra Aremark i øst til Kragerø i vest.

Lagmann Peter Vogt besvarte også de 43 spørsmålene for Akershus stift, betydelig kortere i formen enn stiftsamtmanden:

(...)

”Saavidt grendsedeehle jmellem Sverrig og Norge angaar, kand best faais underrætning om, af de dertil committerede som samme har opgaaed.”

Sorenskriver Niels Lembach i Nedre Romerike sorenskriveri konsentrerer seg i

sitt svar om grensa til Sverige: ”Gaarden Graverholt beliggende udi Sitzskougs annex til Høelands præstegield er udi dette Nedre Rommeriges destrict den yderste og sidste gaard nest Sverig beliggende, een liden bech Langbechen kaldet gjør paa den kant skilsmisse imellem Norge og Sverrig, fra bemelte gaard Graverholt til gaarden Bergerud i Schillingsmarchs annex til Kiølens hovedkierche udi Wermeland kand reignes for een miil, Graverholts ejendom gaar til Langbechen, 3 fjerdinger i strechning paa den norsche side og fra Langbechen til Bergerud paa den svenske kant udreignes til 1 fjerding, distancen fra Graverholt til Christiania igiennem Høelands, Uhrschougs, Sørum, Schiedsmoe og Aggers præstegielde bliver da ungefærlig 8 ½ miil.”

Sogneprest Peter Hanssen Abelsted, som nettopp i 1735 hadde kommet til Sørum fra stillingen som prost i Valdres og Hallingdal, gav følgende svar på det første spørsmål: ”Sørum præstegjæld er beliggende udj Nedre Rommeriget proustie, Aggershus stift, havende Urskoug præstegjæld paa den østre, Feet præstegjæld paa den søndre, Skiedsmoe præstegjæld paa den vestre, Gierdrums præstegjæld paa nordvestre, Ullensager præstegjæld paa den nordre, og Næs præstegjæld paa den nordstre side, af hvilke omkringliggende sogne de 3de som sidst er nevnt, henhører til Øvre Rommeriget.”

Sogneprest Ole P. Lange gav et mer omfattende svar på spørsmålet om prestegjældets utstrekning: ”Urskougs præstegield udi Nedre Rommerige, som i gamle papirer kaldes Auer, siden Ouger, eller Ouer, hvilcket contraheres til Our og nu Ur med det tillæg af skoug, haver mueligt sit navn deraf, at sognet paa de fleste steder, især omkring hovedkirken findes rød sandjord, som kaldes sandaur og er een skougbygd.

I henseende til situationen grendser:

1) udi nord til Næs sogn på Øvre Rommerige, da grendsestederne der ere de

gaarde: Kinsmoe, Huuser, Brouter, Foldvald, Stahug, Smedsbodding, Klosbodding, Skoi, Huusmoe, Hunstad, og længer i øst Rakkeja, men her Sletner, Hareton, Ulvigen, Nord-Berger, Waaler, Nordbye og edeel af Mangen, og imellem begge disse søer: Tresøen og Eidsøen.

2) udiøster endeel til Eingers annex Eidskougen, hvor grensested er gaarden Giøner, og eendeel til Næs sogn, og der grendested Birkenæs, men her Ovlien, Nordre og eendeel af Søndre Mangen, imellem begge disse Elgsundet og Haveraaen.

3) udi sønder til Høelands annex, Sidtzskougen, og Høeland selv, der ere grendsesteder: Werven, Aamodt, Sæter, Nordre Eid, Kielle, Blixrud, Burhold, Skamoe, Long, Holebek, og her: Sønder Mangen, Haneborg, Hougrim, Store Lier, Halvorsrud, Toverud, Hogstad, Rud, Præstegaarden, Lomsnæs, Tonsberg, Wiggenæs, og der imellem de søer: Øisøen, Bredsøen, Birkelangen, Tevsøen, Tunsøen, og en holme, hvorom videre siden.

4) udi vester fra syd

a. til Feet sogn, og da ere grendsteder: der Midtskoug, Skiatvedt, Tanerud, Ramstad, Falda, Holter og her Wiggenæs, Øst og Mellem Mork, Krogstad, saa og Helskiernet, Torskekiernet, Warsøen.

b. til Sørum sogn, og da ere grensesteder Lystad, Østr[e] Bingen, Wald, Børgen, Skullerud, og her Krogstad, Søndre Fossum, Imshoug, Blakiersund, derimellem de noa. bemelte søe/Warsøe\b. saa og Glummen.

c. til Næs sogn, og de grændsesteder der Rudstad, Ovlie, Huuser, her Eid, Sandnæs, Toreid, Stagrim, Fiug, men imellem begge een aae, som kommer fra Tresøen.”

2. Dets strekning i lengden og bredden, nemlig: Hvor mange danske miile der er fra et vist forommelt yderste sted fra sønder til nord, og fra øster til vester?

Stiftamtman Fredrik Otto von Rappe svarer: ”I nord fra midt paa Dofrefield til Swinsund, j synder er omtrent 50^{ve} miile. I

øster fra Aremarch til Kragerøe i wæster er omtrent 20^{ve} miile.”

Lagmann Vogt: ”Detz stræckning i lengde og brede, er og umuelig at wiide, da veyene icke gaar saaledes lige til, mens stiftedz stræckning gaar over fiede og stoere færske søer, baade fra sønder til nord og øster til wæster, i hvilcken stræckning muelig paa mange stæder i vild ørcken ingen mennisker har været.”

Sorenskriver Niels Lembach svarer meget enda kortere: ”Kand icke med accuratesse noget meldes.”

Sogneprest Peter Hanssen Abelgaard: ”Detz streckning i lengden fra Skiedsmoe præstegield til Urskougs præstegield øster og vester 1 til 1 ½ miil. Bredden fra Feet præstegield til Ullensager præstegield ½ - ¾ til 1 miil.”

Sogneprest Ole P. Lange: ”Strekningen i længden fra øster til vester, nemlig fra yderste udi Øisøen paa Mangen imod Eidskougen til yderste af Jmshoug imod Sørum kand blive omtrent 4 miile, men i bredden fra sønder til nord, nemlig: fra yderste af Tevsøen mod Høeland til yderste af Høgekiernet til Grødlie mod Næs omtrent 3 fierdinger.”

Bind 2 av Sørum Bygdebok

Bind 2 av Sørum bygdebok omfatter Sørumsletta, Bingen, Hammeren, Bæreg og Lisgarda. Forfatter Jan Erik Horgen og fotograf Anders Henriksen kan love minst like flott utstyr og bildemateriale som for bind 1, og sideantallet øker!

Likevel blir prisen den samme som for bind 1; 700 kroner for dere som abonnerer, og 850 kroner ved kjøp av enkeltbind.

Til abonnentene sendes det ut en giro nå i begynnelsen av oktober. Er den betalt når bøkene kommer til lager medio november, vil du ganske så umiddelbart få bind 2 levert på døra.

Vi har merket oss at det fortsatt er en del av historielagets medlemmer som ikke har tegnet abonnement på bygdeboka. Det oppfordrer vi deg det gjelder til å gjøre noe med. Dette blir i årtier framover et viktig oppslagsverk for alle lokalhistorisk interesserte i Sørum.

Vil du abonnere, så ta kontakt med Helge Hoel, 1925 Blaker. Du kan ringe telefon 63 82 99 33. Eller på internett: helge.hoel@edb.com.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 41: Trondheimsveien

Trondheimsveien gikk gjennom eiendommen hjemme, og i min barndom var det ikke så stor trafikk der. Det var jo mest hestekjørere den gang. Særlig var det mange melkekjørere, og så var det mange som syklet og noen gikk. Når vi drev på jordene ved siden av veien, som lå nede i et dalføre, hadde vi god utsikt dit ned fra begge sider. Det fulgte liv med trafikken, og det var mye rart vi kunne se og det var morsomt å kunne følge med på det. Det begynte jo å bli en del biltrafikk også og smal og dårlig, med løse kanter, som veien var den gang, var det ingen sjeldenhet at enkelte biler under møting havnet i grøfta.

Enkelte steder var veiskråningen ganske høy, og når en bil kjørte av veien der, veltet den gjerne. Hvis det hendte, og vi var i nærheten, måtte voksne springe ned for å prøve å hjelpe. Jeg kan aldri huske at det forekom personskader av betydning, men en uheldig bilist måtte jo bestandig ha hjelp til å få bilen på veien igjen. Den gang var ikke det bestandig så enkelt. Det var også strekninger med grunn veirene, og da var det for det meste nok at vi hjalp til med å skyve bilen opp på veien igjen så den kunne komme videre.

Hvis en bil som hadde kjørt av veien stod på hjulene i kanten av et jorde, hendte det også at vi fikk trukket den opp på veien igjen ved hjelp av en hest. Var veigrøfta dyp og bilen lå vanskelig til, måtte det rekvireres

servicebil, og det var vanligvis ikke rare greiene å hjelpe seg med.

Den gang var det også ganske vanlig at bilene punkterte, for det lå ofte søm av hestesko i veien som var årsak til dette. Det hendte også at en bil fikk motorstopp, og som smågutt syntes jeg at det kunne være både spennende og interessant. Det er et faktum at jeg på den måten lærte litt av det.

I slutten av 1920-årene var det et bilfirma i Oslo som tilbød sin hjelp til uheldige bilister, og de hadde bra utstyr. De reklamerte på den måten at de satte opp ganske mange avlange hvitlakkerte solide metallskilt på telefonstolpene langs Trondheimsveien. Skiltene hadde rød og svart skrift, og i tillegg var det et bilde av en ordentlig servicebil, og ved siden av stod følgende tekst: ”Ved skader, ring O. Sørensen, Møllergaten 34, Oslo, telefon 13563”. Som smågutt leste jeg til stadighet disse skiltene når jeg gikk til og fra skolen og ellers, og det er vel derfor jeg husker både teksten og telefonnummeret. Jeg husker også at jeg leste telefonnummeret på en spesiell måte: 13 – 56 – 3. Det er kanskje derfor jeg husker det selv om det nå er bortimot 65 år siden.

Med hest i byveien til Oslo

Dette bærer visst helt på viddene, for det jeg egentlig hadde tenkt å skrive om, var kjøring med hest i byveien til Oslo.

Så lenge jeg kan huske tilbake, var det torgdag på Ankertorget i Oslo hver tirsdag og fredag, hvor vognmennene kunne få kjøpt høy og havre til hestene sine. Det var mange hester i Oslo til langt ut i 1930-åra, og det skulle ikke så lite fór til alle dem. Det var vanskelige tider med lite penger blant folk, og mange bønder på Romerike kjørte flere høylaster til Ankertorget i løpet av et år for å skaffe litt kontanter. Prisen for høy var vel 5 – 6 øre kiloen, og det skulle et stort lass til for at det skulle bli litt penger av det.

Som smågutt husker jeg at vogner eller sleder med digre høylaster kom sigende sakte nedover Melvoldsenga ved 7 – 8-tiden om kvelden mandag og torsdag. Noen av dem kom fra Ullensaker, men det ble også sagt at

det var torgkjørere helt fra Nes, men jeg har vondt for å tro det og vet det heller ikke sikkert. Det måtte tross alt bli alt for langt å kjøre med hest helt derfra.

Det kunne jo ofte være regn eller snø, og jeg kan huske at noen av kjørerne hadde laget til et lite rom foran i høylasset hvor de kunne sitte litt beskyttet mot uværet. Lassene var både brede, store og tunge, og som rimelig var gikk det ikke fort på en mer eller mindre bløt vei med mange hull og mye pukkstein. Om vinteren brukte de sleder, men det kunne ofte være problemer med sledeføret når de nærmet seg Oslo.

På en så lang kjøretur med tungt lass måtte jo både hest og kjørekar ha flere pauser under veis. Den gang lå det såkalte hvilesteder langs Trondheimsveien, og der kunne kjørerne ta inn når på døgnet det skulle være.

Alle som kjørte i byveien måtte ha med seg mye nistemat, for de skulle jo være borte i minst et døgn. Det første hvilestedet i Frogner for dem som kom nordfra, het Krybelsborg, og lå nesten ved grensen mot Ullensaker. De som kom langveis fra hadde antakelig sin første stopp der. Det neste hvilestedet var på Bergermoen. Før en kom dit måtte hesten dra det tunge lasset opp bakkene fra Frogner, og da var det nok kjærkomment med en velfortjent hvil der.

Et par hundre meter før en kom fram til hvilestedet var det en vanntønne med friskt og stadig rennende vann på høyre side av veien. De hestene som var vant til å gå i byveien visste om tønna og stoppet der og drakk lenge. Jeg kan også godt huske at de som drev hvilestedet selv hentet vann til eget bruk fra den tønna. Da brukte de to bøtter som de bar med ”vassåk” langs Trondheimsveien og hjem. Det var idyllisk på hvilestedet, som lå ved ei lita slette i skogen. Huset der stod til lenge etter siste krig, men grunnen der det stod var bare grus, så det stod til slutt i veien for grustaket, og ble derfor fjernet. Der huset stod er det nå bare tomme lufta. Og veien er for lenge siden flyttet ned i grustaket.

Neste hvilested var i Kjellerholen, og der var det også skyss-stasjon. Det er vel

tvilsomt om de som hvilte på Bergermoen stoppet der lenge, men de tok vel kanskje en liten pause. Etter å ha passert Hellerudsletta, eller Sundsletta som den også kaltes, var det å begynne på den lange og tunge hellinga opp mot Gjelleråsen. På venstre side ved foten av bakken var det også en vanningstro, men den var hugget ut av granitt, og var derfor meget solid. Der var det sikkert mange hester som fikk slukket tørsten før de begynte på selve stigningen.

Så vidt jeg vet har det også vært et hvilested i Putten, like på den andre siden av Gjelleråsen, og det var i hvert fall et i Bonkallenga. Far fortalte at da han var ung kostet en kopp kaffe 1 øre mindre i Bonkallenga enn i Putten, og derfor kjørte noen forbi der for å spare det ene øret. Det forteller litt om hvor mye pengene var verdsatt av mange i den tiden, og hvor forsiktige folk måtte være for å klare seg. Kanskje noe til ettertanke for noen hver i dag, hvor sløsing med penger nærmest er en selvfølge for mange. Alle var nok ikke så forsiktige den gang heller, for når det gjaldt å kjøpe brennevin, var det visst ikke så nøye hva det kostet. Så vidt jeg vet var antakelig det siste hvilestedet før Oslo i Bonkallenga, men det kan vel kanskje også ha vært et på Grorud.

Salg, levering og retur

Om vinteren ble det brukt sleder i byveien, men det kunne være problemer med sledeføret nærmere Oslo. Det var vanligvis bra sledeføre til Grorud eller Bjerkebanen, men det kunne naturligvis variere fra år til år. Jeg har snakket med gamle folk som hadde vært med på denne kjøringen, og de belaget seg på bar vei det siste stykket før de kom fram til byen. For å komme videre hadde de med seg en ”hjulgang” som de satte under sleden. På den måten klarte de å komme seg til Ankertorget med lasset. For et slit det må ha vært.

Når de endelig kom fram til torget, var klokka blitt omtrent sju om morgenen. Det var om å gjøre å komme tidlig for å få en ”god plass”, som det het. Det vil vel si der eventuelle kjøpere kom først. Noen ganger

var det mange høyllass, få kjøpere og dårlig omsetning, og dette visste vognmennene å benytte seg av. Da gikk de der og ”gled” rundt på torget til torgtiden nærmet seg slutten, og da kom de gjerne med et skambud. De selgerne som ble utsatt for dette hadde i grunnen ikke noe valg. Enten var det å godta budet, eller å kjøre med lasset hjem igjen. Det hørte jeg aldri om noen som gjorde. Andre ganger kunne det være få lass og stor etterspørsel, og da var det naturligvis selgeren som hadde utspillet.

Når lasset var solgt og handelen i orden så langt, var det om å gjøre å få levert høyet til kjøperen, og det var ikke bestandig så enkelt. Først måtte kjøre-doningen med lasset veies på en stor vekt som stod ved siden av torget, slik at brutto-vekta ble fastsatt. Det var nok ikke bare i Oslo det var slik høyvekt, for vi har jo hørt mye om den berømmelige ”høyvekta på Moss”. Hva det var for noe galt med den, har jeg aldri fått greie på, men noe må det ha vært.

Så var det å kjøre lasset til kjøperen. Disse bodde vanligvis forskjellige steder rundt om i byen., og jeg vet om de som måtte kjøre helt ut til Skøyen for å bli kvitt høylasset sitt. Mange steder måtte høyet lempes opp gjennom ei luke til høyloftet som var over stallen, og det var et forferdelig slit. Etter at det var gjort, måtte kjøperen tilbake til Ankertorget sammen med kjøperen for å få kjøredoningen på vekta der. Da først visste han hvor mange kilo høy som var levert og fikk oppgjør etter det.

Så var det å starte på den lange hjemturen, men først måtte både hest og kjørekar ha seg en hvil og litt mat. Noen falt vel også for fristelsen og drakk seg mer eller mindre fulle før de forlot byen, men det var det heldigvis ikke så mange som gjorde.

Som smågutt kan jeg huske det triste synet det var i Trondheimsveien tirsdag og fredag kveld når kjøperne kom tilbake fra byturen. Det var heldigvis liten biltrafikk, og det var nok bra. Hesten var så sliten at den gikk og slang i draga, og kjørekaren lå som oftest på bunnen av kjøredoningen og sov. Det hendte vel også at enkelte kunne være temmelig fulle. Det gikk allikevel som oftest

bra, for hestene var vant til den vesle trafikken som var og gikk pent og rolig på den rette siden av veien. Det var vel også fare for at de stakkars pengene som de hadde fått for høylasset delvis var sølt bort. Hvilke følelser disse karene hadde når de kom hjem til gården og kona, er vel ikke godt å si, det var forferdelig, og det er godt at den tiden er forbi.

Jeg kan ikke sikkert huske når jeg så det siste høylasset med hest på tur til Ankertorget, men jeg antar det må ha vært helt i begynnelsen av 1930-åra. Det er mange på landsbygda i dag også som strever og arbeider hardt, men de har det tross alt mye, mye bedre og lettere enn tilfellet var før. Ordet slit bør vel av mange nevnes med stor forsiktighet.

Veivokteren

Veivokteren måtte stadig være i aksjon. Han hadde blå uniformslue og på den stod det: A.F.V. med store gullbokstaver. Det var beviset for at han var ansatt i Akershus Fylkes Veivesen. Han brukte sykkel og hadde på en spesiell måte festet en jernrive og en skuffe på den. Veivokteren hadde mye å passe på. Først og fremst var det jo å fylle i og jevne ut de verste hull og ujevnheter i veibanen mellom hver gang veihøvelen kjørte. Så måtte han passe på at alle stikkrenner var åpne, at grøftene ikke grodde igjen og sørge for at krattet i veiskråningene ikke vokste for nær veien.

Om sommeren ble alle veiskråningene slått med ljå. Det var et veldig sent og plundrete arbeid. Så vidt jeg kan huske hadde veivokteren med seg to mann til å hjelpe seg da. Den ene het Botolf Magnussen og bodde bortenfor Bjerkehaugen. Den andre het Johan Bjerke og eide en liten gard som het Moenga. Det stedet hadde antagelig for lenge siden vært husmannsplass under Nedre Moe. Som ”belønning” for arbeidet fikk han det ”høyet” som ble slått. Det bestod jo for en stor del av ugress, og attpå til var det fullt av støv. Johan hadde hest og høyvogn, og når slåtten var tørr, kjørte han den hjem. Det er vel lite trolig at de få kuene han hadde var

særlig begeistret for den slags for. De måtte nok pent ta til takke med det de fikk, for det var ikke så mye å ta av i Moenga. Kuene måtte jo naturligvis få bedre høy ved siden av.

I slutten av 1920-årene ble det vanlig å strø klorkalcium på Trondheimsvegen for å dempe støvet. Det hjalp en god del, men det ble ofte tørt likevel, og støvplagen kunne være stor. Enkelte søndags kvelder om sommeren med forholdsvis stor bil-trafikk og tørt vær, kunne det støve veldig. Vi så jo strekningen fra Motoppen og opp til Ruud hjemmefra, og der kunne støvet ligge som ei tjukk tåke hele veien.

Den gang var bededag første fredag i november, og da hendte det ofte at det kom litt snø. Så ble det gjerne mildvær og veiene ble glatte. Det var nok noen som hadde anledning til å ta seg fri den lørdagen, og de som hadde bil tok seg en tur på landet eller til fjells. Det var stort sett dårlige veier og dårlige biler, og det var da også de som havnet i veigrøfta. Var det bare blanke holken, ble veien strødd med sand. Det gikk for seg på den måten at veivokteren og en hjelpemann stod bak på planet på en lastebil som var lastet med sand. Mens bilen kjørte med sakte fart, stod de med hver sin skuffe og kastet sand bakover på veien. Det var både bedre og mer realt enn den elendige saltingen de driver med i dag, og som ødelegger både biler og miljø. Den saltgjørma er en ufyselig ting.

Om vintrene kunne det ofte være mye snø, og det var til stor hindring for biltrafikken. Selv om det ikke var så mange bilene, så kunne det mange ganger være vanskelig for de som var å komme fram. Fra midten av 1920-årene ble hovedveiene brøytet med bil. Det var i hvert fall bedre enn den gamle måten med hesteploger. Det hendte nok allikevel at veivokteren måtte ta snøskuffa og hjelpe til å få snøfonner vekk fra veien der fyksnøen la seg mest. Et slikt vanskelig sted var i hellinga mellom Rudsgårdene og Høybo. Det hadde også lett for å legge seg snøfonner i svingen nedenfor allèen på Melvold og litt ovenfor skolen. Nå er det nok mange år siden det var slike

problemer, for flere vintre har jo vært praktisk talt snøbare.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørumbåten følger 42. del av Kristian Lieunghs erindringer, der han i detalj forteller om hvordan det så ut i meieributikken på Frogner i mellomkrigstida.

Red.

Nytt om Sørumbåten og andre sørnorske stokkebåtfunn

11. mai 2005 åpnet den permanente utstillingen av Norges eldste båt – Sørumbåten – på Norsk Sjøfartsmuseum. Det hadde da gått godt og vel ti år siden Halvard Evensen fra Leirsund i mars 1995 hadde sendt muséet melding om et funn han hadde gjort i Glomma ved utløpet av Rømuva. Evensen fortalte at han allerede to år tidligere, i mars 1993 hadde oppdaget en uthult tømmerstokk på elvebrinken, og han mente dette måtte være en gammel stokkebåt.

Sjøfartsmuséets folk foretok en befaring i 1995, og tok en treprøve av ytterveden til båten til ¹⁴C-analyse. Stor var nok forbauselsen blant fagfolkene da resultatet forelå i november 1996 og viste at treet stokkebåten var laget av var felt ca. 170 år før vår tidsregnings begynnelse. En hadde med andre ord funnet Norges desidert eldste båt – hele 1000 år eldre enn Oseberg-skipet.

I 1997 ble båten frigjort fra mudderet, slept til Fetsund lenser og hevet der for å bli fraktet videre til Norsk Sjøfartsmuseum på Bygdøy, hvor den var på plass 19. juni. Ut fra vanlig navnetradisjon hadde arkeologene fra Sjøfartsmuséet gitt stokkebåten navn etter funnstedet – Bingenbåten. Men etter vedtak i kommunestyret i Sørumbåten i 1999 med anmodning om å kalle den Sørumbåten, ble navnet endret i henhold til dette. Sammen med representanter fra kommunen engasjerte historielaget seg aktivt for å få originalen utstilt i Sørumbåten, og en modell av båten utstilt i en opplyst glassarkofag på Holmen ved Bingsfoss ble laget.

Da det ble klarlagt at den eldgamle båten var Norsk Sjøfartsmuseums ansvar, formulerte man en prosjektplan i fire punkter:

1. Norges eldste båt skulle konserveres.
2. Båten skulle gis plass i muséets permanente utstillinger.
3. Det skulle bygges en vitenskapelig basert kopi av originalen.
4. Det hele skulle formidles populær-vitenskapelig samt kunne ut i en vitenskapelig publikasjon.

Til utstillingsåpningen i mai forelå så boka ”Stokkebåter” med undertittelen ”Nytt om Sørumbåten og andre sørnorske stokkebåtfunn” som skrift nr. 49 i en serie fra Norsk Sjøfartsmuseum. Gjennom denne publikasjonen har vi fått en dokumentasjon av stokkebåtprosjektet, og samtidig fått trukket fram annen relevant forskning om stokkebåter både i Norge og internasjonalt.

Forsker Torstein Arisholm ble prosjektleder for stokkebåtprosjektet etter at Sjøfartsmuséet i 2000 fikk to millioner kroner av skipsmekler Qvale til å gjennomføre prosjektet. Sammen med Dag Nævestad og Pål Thome skriver han i boka interes-sante kapitler om dokumentasjon og konser-vering av Sørumbåten. Gjennom disse kapitlene får vi innsikt i hvor kompliserte prosesser som ligger bak dette arbeidet.

På Sjøfartsmuséet var det gjort klart et kar som kunne ta ca. 9200 liter væske. Det var betydelige mengder slam igjen i porene i treverket, og gjentatte ganger ble Sørumbåten dusjet og rensset for slam med en myk malerkost.

Første trinn i dokumentasjonsprosessen er å lage en tegning i målestokk 1:1 av hele båten. Deretter fulgte grundig fotodokumentasjon av Sørumbåten. Dette omfattet også såkalt fotogrammetri, en type stereofotografering som også benyttes i kartproduksjon. To fotografier tatt med en bestemt avstand og med minst 60% overlapping, vil i en stereobetrakter oppfattes som et tredimensjonalt bilde hvor det kan måles og tegnes ut detaljer etter behov. Mer-kene etter øksehuggene ble også dokumentert ved avstøpning med silikon.

Høsten 2000 kunne konserveringsarbeidet begynne. I hovedsak var det to konserveringsmåter som ble drøftet: Enten impregnering med polyethylenglykol (PEG)

med påfølgende frysetørring eller full impregnering med polyethylenglykol (PEG). PEG-impregneringen ble gjennomført i to faser: Først bruk av såkalt lavmolekylær PEG som trenger inn i celleveggene og erstatter hygroskopisk bundet vann, deretter såkalt høymolekylær PEG som stabiliserer treet i cellelumen og reduserer risikoen for at treverket kollapser. Denne impregneringsprosessen kunne enten avsluttes etter 30 måneder med påfølgende frysetørring, eller den kunne fortsettes videre i totalt 66 måneder med påfølgende lufttørring.

Både fordi det konserveringsmessig og estetisk kunne forventes et bedre resultat ved frysetørring, og også fordi dette ville forkorte konserveringsperioden med tre år, ble det fra 26. juni 2001 startet impregnering med PEG ved Norsk Sjøfartsmuseum med påfølgende frysetørring. Problemet med denne konserveringsmetoden, var at den måtte gjennomføres ved Nationalmuséet i Danmark. Etter to og et halvt års PEG-konservering på Bygdøy, ble derfor båten i februar 2004 pakket inn i plast og frosset ned til minus 20[C, lagt i en frysecontainer og fraktet til Danmark.

Det var i utgangspunktet kjent at tanken på Nationalmuséet hadde en lengde på åtte meter. Siden Sørumbåten var bevart i en lengde på 9,75 meter, var det altså nødvendig å sage av den fremre del av båten på ca. 1,75 meter for at denne kunne fryse-tørres sammen med hoveddelen. Sammenkoplingen av de to båtdelene igjen måtte så gjøres etter ferdig frysetørring.

I slutten av oktober 2004 var så Sørumbåten ferdig konserverert tilbake på Bygdøy igjen. Her ble alt gjort klart til utstillingsåpning 11. mai 2005. En fløy i muséets store utstillingssal i annen etasje ble klargjort for Sørumbåten. For å redusere UV-stråling og varmeutvikling ble det bygget en 12 meter lang ny vegg innenfor vinduene ut mot fjorden. Båten ble plassert på en sveiset ramme i en glassmonter med lengde 10,5 meter, bredde 1,3 meter og høyde 1,6 meter. Gjennom et hull i betong-gulvet til et tilstøtende teknisk rom kan monterer klimatisere

res med en luftfuktighet mellom 50 og 55%, og med en temperatur på ca. 20° C.

Mens Sørumbåten gjennomgikk den lange konserveringsprosessen, ble det tredje punktet i prosjektplanen, å bygge en vitenskapelig basert kopi av originalen igangsatt. Med hjelp av herredsskogmesteren i Aust-Agder ble det funnet fram til et 32 meter høy eik på Skiftenes ved Grimstad som godt emne. Treet ble felt 28. mars 2003, og lagret i vann til den ble fraktet til Bygdøy i desember samme år.

Arne Emil Christensen gir i en artikkel i boka en grei beskrivelse av hvordan en ut fra funn fra førromersk jernalder i Danmark kunne produsere verktøy som var svært like de som ble benyttet ved uthuling av Sørumbåten for 2200 år siden.

Og fra januar 2004 gikk Hans Marumsrud fra Tinn i gang med å forme kopien av Sørumbåten. I en artikkel om erfaringene med denne prosessen formidler han sammen med prosjektleder Torstein Arisholm løpende vurderinger gjort fram til kopien stod ferdig ved påsketider. Mange vil huske bussturen historielaget arrangerte til Sjøfartsmuséet 1. april 2004, da kopien av Sørumbåten på det nærmeste stod ferdig.

Våren 2004 kunne vi nemlig se Hans Marumsrud hule ut den nye stokkebåten samtidig som vi gjennom en utstilling kunne se både hvordan den originale stokkebåten ble hentet opp av Glomma og hvordan emnet til kopien ble hentet på Skiftenes og fraktet til Sjøfartsmuséet på Bygdøy. Utstillingen ”Stokk konservativ” ble en vellykket anskueliggjøring av hvordan den eldste båtbyggerteknikken vi kjenner ble utført.

Det ligger som en underliggende tone i hele denne boka som presenterer Sjøfartsmuséets stokkebåtprosjekt at båtfunnet ved utløpet av Rømua på flere måter utfordrer norske historikers tanker om livet her i førromersk jernalder.

Christian L. Rødsrud er den som har fått oppgaven med å føre disse tankene i pennen. Han skriver at denne perioden fra omkring 500 før Kristi fødsel og til år null er den minst undersøkte perioden av

jernalderen i Norge, og at mange forskere lenge mente at mangelen på arkeologiske funn skyldtes at dette var en periode preget av tilbakegang og forfall. Funn av en omfattende kleberkarindustri i denne perioden viser at landet slett ikke var folketomt. Funn fra Vestlandet viser at samfunnet her var befolket av mennesker som drev med drift av husdyr og korn dyrking. Innlandsområdene østafjells fikk en stadig mer utvidet jordbruksbosetting. Nyere forskning viser at den første ryddingen finner sted mellom 1255 og 1060 f. Kr.

Rødsrud peker på at den store Sørumbåten viser et behov for transport av varer og mennesker opp og ned Glomma, som trolig har vært en hovedferdselsåre i forhistorien. En mulig tolkning kan være at båten har vært benyttet for transport av varer mellom områder med ulik vareproduksjon (mulige handelsstasjoner), slik at varene kunne byttes. Båten kan også ha vært brukt til jakt og fiske og transport av utstyr og fangst i den forbindelse, (som omslaget på boka for øvrig antyder). Noe mer spektakulært kan båten også vært brukt som et krigsfartøy, der så mange som tolv mann har kommet padlende og spredt frykt og terror blant befolkningen langs Glommas bredder.

Rødsrud går så langt at han setter en slik mulighet i forbindelse med de begynnende stridighetene i samfunnet som både bosettingshistorien, gravskikken og jernproduksjonen i førromersk jernalder vitner om. En ny samfunnsklasse kan ha utfordret det ledende, men falmende bronsealderaristokratiet gjennom krigstokter.

Svært selvkritisk på vegne av faget skriver også Pål Nymo og Torstein Arisholm i sin avsluttende oppsummering: ”Før vi begynte å arbeide med den store stokkebåten fra Glomma og med det øvrige stoffet i denne boken, tenkte vi nok – som de fleste andre – at stokkebåten er en farkost som har stått ”på stedet hvil” siden steinalderen. Der tok vi feil. Flere artikler i denne boken viser at stokkebåter, selv om de vel som oftest både er trauste og ”enkle”, så langt i fra er noen ensartet type. Kategorien ”stokkebåt” inneholder tvert imot et mang-

fold av forskjellige farkoster – ikke bare i tid og rom, men også i form og bruksområde.”

Torstein Arisholm og Pål Nymoen (red.):

Stokkebåter. Nytt om Sørumbåten og andre sørnorske stokkebåtfunn.

Norsk Sjøfartsmuseum – Skrift nr. 49

Oslo 2005 Innbundet. 127 sider. Kr. 298,-.

Svein Sandnes

Kjenn-din-bygd-turen 2005

Den tradisjonelle ”Kjenn din bygd”-turen ble arrangert 10. september med 40 deltakere. Turen var lagt opp litt annerledes enn tidligere med flere avstikkere til grender utenom vanlig alfarveg. Etter invitasjon fra Ingrid og Leiv Ligaard var kaffepausen i år lagt til Sørvald gamle skole. Saga til Egil Andresen på Bøhs gård ble også besøkt, mens Blaker Skanse ikke var med blant stoppestedene i år.

Turen startet som vanlig ved biblioteket på Sørumsand. Etter en kort orientering om utviklingen av Sørumsand som tettsted, gikk første avstikker om Bingen for å få med oss kornmagasinet i Vest-Bingen. Dette er nå under restaurering. Deretter bar det utover mot Hammeren, hvor vi på vegen kunne se de majestetiske lensekarene i Glomma.

Første stopp var stedet Sørumsbåten, landets eldste båt ca. 2200 år gammel, ble funnet. Tusenårstreet er også plantet på samme sted. Vi snudde utenfor fjellanlegget til Nedre Romerike Vannverk, hvor det ble fortalt om vannverket og hva tunnelen inneholdt. Det ble også orientert om Bingen lenser.

På tilbaketuren mot Frogner kjørte vi forbi Sørum kirke, som var en av de tre tridjongskirkene (fylkeskirkene) på Romerike. Vi kjørte også gjennom Lørenfallet, hvor det gikk et stort ras i 1794, og forbi Sørum meieri, bygdas eldste meieri fra 1885. Det ble ellers orientert om stedsnavn og deres opprinnelse, om gravhauger og andre ting av historisk interesse.

På Yssimoen ble det tatt en ny avstikker til industriområdet i Ausenfjellet. Vi fikk også sett deler av boligområdene som er under utbygging. Vi var også oppom Frogner kirke, en middelalderkirke fra 1200-tallet. Byggeåret kan tidfestes så vidt

nøyaktig på grunn av en runeinnskrift som ble funnet på veggen i koret under restaurering av kirken etter brann i 1918. Professor Magnus Olsen kunne påvise at det stod følgende: ”Gud signe den mann som gjorde og den som gjøre lot, det er Erling Loftsson.”

Fra Frogner kjørte vi opp Melvoldshellinga og forbi Mogårdene, tok av mot Lindeberg, forbi Ulverud, over Arteidmoen og inn på vegen til Knatten på Kløfta. På Refsum ble det en ny avstikker ned mot Sagen, som har navn etter ei sag som lå ved Hynna, som er delebekk mellom Ullensaker og Sørum. Avstikkeren ble mest tatt for at turdeltakerne skulle få se de flotte jordbruksområdene i grenda og se over til Såkroken på den andre siden av Rømua.

På ferden videre til Sørvald passerte vi Presterud, hvor det første formannskapsmøtet i Sørum ble holdt i 1848. Nå var de fleste blitt kaffetørste, og på Sørvald gamle skole ble vi tatt vel imot av Ingrid og Leiv Ligaard. Ligaard orienterte om skolen, som hadde hatt en dobbel funksjon, både som skole og administrasjonslokale for kommunen. Som skole til 1916, og som administrasjonslokale til 1922, da kommunen kjøpte Nordli. Vi fikk servert kaffe og kringle, og mens vi spiste og drakk, orienterte Ligaard videre. Han fortalte blant annet at det hadde vært snekkerskole i bygningen helt til i 1950-åra, og til slutt leste han et selvskrevet dikt som vi gjengir. Historielaget takker Ingrid og Leiv Ligaard hjertelig for invitasjonen og for en utmerket orientering om historien knyttet til skolen.

Neste besøkssted var Vølneberg skole, men før vi kom dit kjørte vi forbi Skjearaset, som gikk i 1768, 26 år før raset i Lørenfallet, og hvor 16 mennesker omkom. På Vølneberg skole, som drives som museum av historielaget, ble det fortalt om skolen, innføring av skole på landsbygda i Norge i 1739, omgangsskoler og innføring av fastskoler fra 1860. Vølneberg skole ble tatt i bruk i 1864, og var i bruk til 1922.

Etter besøket på Vølneberg gikk turen om Grindbakken, Bøler, Hellesjø og Torbjørnsrud til Rånåsfoss. Derfra om

Blaker til Bøhs. Etter som vi kjørte ble det fortalt om kraftanlegget, Skansen, Haugtun skole og Slora mølle samtidig som stedsnavn ble nevnt.

På Bøhs var eieren hjemme. Tross travel skuronn, tok han seg tid til å fortelle om saga, flishøvelen og alt det øvrige utstyret på saga som fortsatt står klart til bruk. Vasshjulet snurrer og går som trekraft som det alltid har gjort. Det er også et lite museum på gården hvor det er vist en mengde gammel håndverksredskap og håndredskap fra jordbruket.

På turen tilbake til Sørumsand kjørte vi forbi Fjuk skole, Skåningsrud skole og hjemmet for senil demente, som alt sammen ligger samlet på ett sted. For å få med resten av bygda, kjørte vi om Armoen, Ånerud og Kville til Mork og inn på ”Kompvegen” mot Fet. Bygdeborgen i Borgmundåsen (Holmselia) ble omtalt og pekt ut oppe i lia. I Fet tok vi av ”Kompvegen” og kjørte øvre vegen over Lystadmoen. Det ble redegjort for hvordan de store sand- og grusforekomstene har oppstått. Videre ble de freete klebersteins-gruvene pekt ut. Etter å ha passert Lystad, Østby og gjennom Sørumsand var vi tilbake til startstedet.

Leif Mathisen

Sørvald som kommunehus

Det knirker i gammel kommunetrapp i herredsstyrelsens gamle hus, antikvarisk eiendom som slapp å bli tent på, eller lagt i grus.

Planlagt og tømret av furutre i midten av det attende århundre. Kommunen trengte sitt styrested der de fritt kunne regjere.

Var planlagt rom for jordmor, og skolen fikk plass i mange år og banken fikk det minste kontor de har hatt i alle år.

Nød og elende var ofte kommunalsaken. Mange søkte hjelp til medisin og frø. Støtt var noen sjuk eller naken når den med omsorg måtte dø.

Hild deg Sørvald, kommunalt arnested!
Også med festen fra nittenfem
der all bygdens allmue hørte med,
da svensken ble sendt hjem.

Leiv Ligaard

Rusletur i Bæregsåsen

Årets siste rusletur startet på Bæreg med ca. 40 deltakere. Leif Mathisen, som også denne gang var kjentmann, pratet først litt om opprinnelsen til navnet Bæreg. Siste halvdel av navnet er jo greit, det kommer av egg, en høyde eller rygg i terrenget. Første stavelsen er mer usikker. Noen mener det kommer av mye bær i området, andre sier at bekken som kommer fra Bæregstjernet og Elgmyra kaltes Bera, og at det er den som er opphavet til navnet. Det siste er kanskje mest sannsynlig. Denne bekken skifter navn etter garda nedover; Kjernisbekken, Bæregsbekken, Sørlibekken og nederst Merlibekken. Fra gammelt av gikk det fra Bæreg en veg eller sti østover mot Rømua og over mot kirka. Denne blei brukt som kirkeveg.

Vi ruslet så sydover opp mot husmannsplassen Kvennstua. Navnet forteller oss at her var det ei bekkekværn i bekken som renner forbi. Denne kverna var felles med Sørli og omtales første gang i 1610. Plassen blei bygd og bebodd, og første gang nevnt i 1729. Etter 1900 ser det ikke ut til å ha bodd folk i Kvennstua.

Videre oppover kom vi til Dammen. Navnet kom sikkert av oppdemming av bekken for å få vasshjulet og kverna til å gå rundt. Bekken renner her i ei smal djup renne i berget, så den var lett å demme opp. Dette var i sin tid en plass under Sørli. Stedet blei bebygd på 1600-tallet og blei sjøleier 1848. Den siste som bodde i Dammen var Bjarne Merli. I 1935 blei plassen solgt til Bæreg, br.nr. 2.

Litt lenger opp på vestsia av den gamle vegen fra Hammeren og over til Bæreg ligger Sibilstua. Den blei bygd rundt 1710, og navnet kommer vel av at den første som bosatte seg der sammen med mannen Ole het Sibilla. Det fortelles at Sibilla var ei

svensk spåkone, uten at dette er slått sikkert fast. Sibilstua blei fraflyttet i 1819, og den siste som bodde her var trolig Anne Sibillstua. Det var nok ganske stusslig på disse plassene før i tia. Klokke var nok en sjeldenhet, og i Sibilstua skar dom hakk i vindusposten slik at sola kunne fortelle hvor mye klokka var. Det måtte være vanskelig å passe tida når det var gråværsdager.

Vi fortsatte videre litt opp i åslia til den gamle vanddammen til det tidligere Sørums Vannverk. Dette var startet opp i 1923. Da kommunen overtok driften i 1986 dekket vannverket hele midtbygda fra Bingsfoss til Asak.

På tur ned igjen kom vi igjen inn på degen som gikk over åsen fra Hammeren til Bæreg og videre til Lørenfallet. Vi har hørt om taterstien fra Fet langs Glomma fram til Hammeren. De fulgte denne vegen over til Bæreg. Vi kom fram til Linnerud, som opprinnelig var en husmannsplass under Nordhammeren. Den var nok lenge sjøleie inntil den i 1923 blei kjøpt av Knut Mjønerud og lagt til Hagan (Sørlihagen). Linnerud var ofte stoppested for taterfølger. Det forteller at det kom tater dit en kveld og slo seg til, og eieren på Linnerud blei for sin gjestfrihet bydd på kveldsmat. Han åt og syntes det var godt med til og med spekemat. Men mårran etter oppdaget at at både tatera og spekeskinka hans var borte.

Fra Linnerud fortsatte vi på en kjerreveg ned til Svartevja nede ved Rømua. Her lå det opprinnelige også en husmannsplass under Hammeren, som i nyere tid blei kjøpt og lagt til Øst-Bæreg. Den siste eieren før dette var doktor Aas ra Oslo, som brukte plassen som feriested fram til 1950. Plassen var bygd opp ca. 1740. Her hadde det blant andre bodd en skomaker som rundt på gardene og lagde nye og lappa på gamle sko. Likeså var det også ei tid en omreisende skredder som bodde her. Og i dagene like før 8. mai 1945 hadde hjemmestyrkene tilhold her.

Vel oppe igjen den bratte lia smakte det godt med en kaffeskvett og litt å bite ti. Takk for turen.

Kaare Svarstad

Hvert år arrangerer historielaget tre rusleturer til ulike kulturminner. Turene blir bekjentgjort gjennom Sørumspeilet, på våre nettsider, redaksjonelt i lokalavisene og på informasjonskanalen til T.B. Hansen.

Hjertegodt fra Vølneberg

På Olsok - arrangementet til Historielaget og Bondelaget ved Vølneberg skole i sommer ble det foretatt en omvisning i frøpresseriet til Norsk Frøpresse. Frøpressa er installert i kjelleren til skolebygningen. Odd Egner, Knut Ringereide og Terje Wølneberg gav en orientering om dyrking av linfrø og pressing av linfrøolje og hampolje. Linfrøene er over en 4-års periode blitt dyrket på ca. 30 da hvert år med godt resultat. Hampfrøene er importert fra Ukraina og Tyskland.

Presseriet produserer "LinOmega", "HampOmega" og "Balans". Sistnevnte er olje fra lin- og hampfrø i forholdet 2 til 1. Analyser viser at olje presset fra norske frø gir høyere innhold av sunne, essensielle fettsyrer enn utenlandske linfrø og oljer. Det antas at linfrø dyrket i Norge får et høyere antall soltimer enn frø dyrket på sydligere breddegrader.

LinOmega er naturens rikeste kilde til omega 3. Med omlag 60% omega 3, 15% omega 6 og 17% omega 9 er den kanskje naturens sunneste planteolje! LinOmega inneholder over 2 ganger mer omega 3 enn vanlig tran. Oljen er kaldpresset, noe som gjør at alle essensielle næringsstoffer blir godt tatt vare på. Det legges et lokk av nitrogen over oljen når den presses og lagres slik at luft ikke slipper til.

De essensielle fettsyrene omega 3 og omega 6 er blant de viktigste næringsstoffene kroppen trenger for å opprettholde god helse – på linje med vitaminer, mineraler og aminosyrer. Disse fettsyrene må tilføres kroppen for å bidra til vedlikehold av cellemembraner, som gir rene, elastiske blodårer til hjertet, hjernen og til øyets netthinne. Den umettede alfa-linolenfettsyren omega 3, er nyttig i behandlingen av degenererende "fett-

sykdommer” som hjerte- og karlidelser, kreft, diabetes m.fl.

Det ble anbefalt å innta 1 til 2 ss LinOmega til frokost hver dag for å sikre tilstrekkelig mengde omega 3 og 6 fettsyrer i kostholdet. Oljen ble også anbefalt benyttet som matolje på bakte poteter, i frokostblandingen, over pastaen, på ferdigkokte grønnsaker, i yoghurt og som salatdressing. Det vil si ikke til steking, men etter steking og på ferskvarer. Oljen selges i matvare-forretninger i Sørumsdal og enkelte helsekost-forretninger.

Deltagerne på Olsok viste stor interesse og flere benyttet anledningen til å smake på oljen og kjøpe med seg olje hjem.

Terje Wølneberg

Vi kommer tilbake med mer om olsok-feiringen på Vølneberg, som vi håper blir en ny levende tradisjon, i neste nummer av SørumsSpeilet.

Historielagets kalender for 2006 er nå klar for salg!

Også denne gang er det Kjell H. Huseby som har stått for utvalget av bilder til kalenderen, tre fra hvert av de fire områdene i Sørumsdal kommune. Og nytt av året er det at det denne gang er trykket et 13. kalenderblad som viser hvor i Sørumsdal de ulike motivene er hentet fra. Dette er et forslag Fredrik Lindstrøm fremmet for flere år siden, og som nå endelig er gjennomført.

Prisen på kalenderen er fortsatt 50 kroner, noe vi først og fremst kan takke Blaker Sparebanks generøse støtte til trykking av kalenderen for.

De siste årene er det Anders Henriksen som har stått for utarbeiding av originalene før trykking, og det er utrolig hvordan han gjennom digitaliseringsprosessen klarer å få de trykte kalenderbildene til å framstå som bedre enn originalen.

Vi har i år trykket 900 kalendere, og for å få dem ut, trenger vi selgere jevnt fordelt over hele kommunen. Ta kontakt med Kjell H. Huseby dersom du vil bli

kalenderselger. Vi som har prøvd, kan fortelle at historielagets kalender er svært lettsolgt. Dels kommer nok det av prisen, men vi vet også at kalenderen for mange er blitt et samleobjekt. Ved å ta vare på eldre kalendere, er det mange som etter hvert har skaffet seg en riktig flott samling av lokalhistoriske bilder fra Sørumsdal.

Forslag til vegnavn i Heksebergåsen nord

Fra tid til annen blir historielaget anmodet av kommunen til å komme med forslag til egnede vegnavn i nye utbyggingsområder. Når vi ble bedt om å foreslå vegnavn i det nye feltet i Heksebergåsen, overlot vi oppgaven til Fredrik Lindstrøm, som med hjelp av John Rødsrud kom til følgende:

Det er i dag to veger i området: 1) Fjeldbovegen, som ble anlagt i 1998 og fører til Fjeldbo 1 (Bohus 1) og Fjeldbo 2 (Bohus 2), og 2) Fjellvegen, en privat veg som vi kan finne på kart fra Norges Geografiske Oppmåling allerede i 1818. Den går fra Ruudstuen (Fjeldbo) til Hekseberggardene og videre over Leirelva til Fløgstad (Flygstad). Følger vi Fjellvegen i dag, er den kjørbar til bruket Skjønhaug, også kalt Haugen og Østli. På kartet fra 1818 kan vi tenke oss at Skjønhaug ligger midt mellom vegdelene som fører til Eidsval og Semmerud. Fra Skjønhaug til Hekseberggardene kan vi ennå følge den som en sti og gangveg.

Det er vanskelig å finne historiske holdepunkter fra gammelt av på strekningen fra Fjeldbo til Hekseberggardene. Gardene Fjeldbo og Steinrud skriver seg fra tidlig på 1900-tallet. I et brev fra Frogner Pensjonistforening og Frogner Vel til Sørumsdal kommune den 12. september 1988, i anledning navnsetting av veger på Frogner, foreslås at en av vegene i området må få navn etter to drivandes kvinnfolk som preget Fjeldboområdet i sitt daglige liv i 1930-1980-åra: Ågot Rolstad, som bygget Fjeldbokaféen, et stoppe/hvilested for dem som reiste Trondheimsvegen inn mot Oslo. Vi vil også minnes en annen kvinne, Ågot Ruud på Tømmereggen, som gledet mange med sitt gå-på-humor og sin hjelpsomhet

med matlaging til hverdag og høytid i hele Sørum. Forslag til vegnavn: Ågots veg.

Et annet navn vi ønsker å bevare er Gunhild. Gunhild Nilsen var datter av ”Smeden i Brua”, Anton Nilsen. Gunhild flyttet til byen og hadde kaféen ”Middagsservicet” i Oslo. Da hun sluttet med spisestedet en gang på trettitallet, bosatte hun seg på Skovly, et småbruk ved Gamle Trondheimsvegen ovenfor Sorknes. Hun var aktiv i misjonsarbeidet og i ”Gunnhildhytta” øverst i Skoglyfjellet samlet hun ungdom i det kristelige ungdomsarbeidet i Frogner. Gunnhildhytta ligger om lag 70 meter fra tilførselsvegens endepunkt til det nye utbyggingsområdet. Gunhild var også kilden til artiklene fra Frogner på 1800-tallet som vi kunne lese i de første utgavene av ”Artikler fra Blaker og Sørum historielag”, som vi i dag kjenner som ”SørumSpeilet”. Forslag til vegnavn blir derfor: Gunhilds veg.

Det er på Skjønhaug og i familien på Skjønhaug at historielaget finner utgangspunktet for enhetlige vegnavn med tanke på utbyggingen av Hekseberg Nord, og med tanke på flere vegnavn basert på fornavnet til folk som har levet og virket under Heksebergåsen. Skjønhaug var et bruk på mellom 20 og 30 deker sterkt preget av raviner, som i dag stort sett er tilplantet med skog. Der bodde Ole Kristian (1852-1946) og Lotta (Opakerseter) Rolstad. De kom til Frogner fra Nes, først til Bjerkeødegarden ved grensen til Ullensaker, som de måtte gå fra i de vanskelige 20- og 30-åra. Derfor flyttet de til Skillebekk på grensen mot Skedsmo, før de slo seg ned på Skjønhaug.

Lotta og Ole fikk elleve barn, og i slektsboka ”Ljødalslekta 1500 til 1960” kan vi lese at Ole var gardbruker her i Frogner, og at han drev som oppkjøper, noe som også betydde at han drev med kjøp og salg av alt fra krøtter til symaskiner. Han omtalte seg sjøl som ”elgjeger”, og var også graver/kirketjener ved kirken i Frogner. Vi vil gjerne gi Ole et varig minne i Heksebergåsen med Oles veg.

At Lotta har vært et arbeidsomt kvinnfolk kan vi skjønne, selv om det ikke

står i slektsboka. Vi mener at også Lotta bør minnes med: Lottas veg.

Av barna var fem jenter: Karen, Gyda, Aagot, Bergljot og Inga. De seks guttene var Erling, Arthur, Bjarne, Hans, Omar og Kåre.

Fire av jentene giftet seg og flyttet ut av bygda, mens Aagot forble ugift. Om henne står det i Ljødalsboka at hun ”er forretningsdrivende i Frogner”, hun var født i 1903 og døde i 1996. Erling begynte i det militære og ble rutebileier, gardbruker og skogeier i Nes. Arthur vandret en tid i Oslo, ble hirdmann under okkupasjonen 1940-45 og overtok seinere Skjønhaug. Bjarne fikk tuberkulose som ung, fikk et varig handikapp og hjalp Aase på kaféen. Hans arbeidet ved Ringnes bryggeri i Oslo. Omar bodde sine siste dager på Sørvald. Han drev litt med pelsdyr, arbeidet omkring på gardene i Frogner, og ved steinknuserne og harpene i grustakene på Berger, noe som gjorde ham tilnærmet døv. Omar jaktet rådyr og elg, og var seg sjøl i alt. Han var det nærmeste vi kommer en bygdeoriginal her under Hekseberget. Han bør derfor også få sitt navn knyttet til stedet: Omars veg. Den yngste sønnen, Kåre, var politi-overkonstabel i Oslo, og det er hans barnebarn og deres mor som eier Skjønhaug i dag.

Når vi har tatt utgangspunkt i Skjønhaug, er det på grunn av alt bakgrunns materialet som finnes, det gir oss realistisk dokumentasjon. Ved ikke å bruke etternavn på vegene ønsker vi å markere at det er vanlige folk vi tenker på, en familie som mange andre, som slet seg gjennom den første halvdel av det forrige århundret. I en tid da jentene etter folkeskolen dro til byen for å bli tjenestepiker, en tid da tuberkulosen ikke hadde sluppet taket, en tid da noen ungdommer dro til byen for å bli politi, mens andre ble løsgjengere. En tid da lastebil og buss erstattet hest og vogn og pelsdyravlen ble en viktig attåttnæring, mens grustakene på Berger i Skedsmo ga muligheter for leilighetsjobber.

Fredrik Lindstrøm

Når vi fremmer forslag til vegnavn, tar vi som oftest kontakt med lokalkjente medlemmer fra det området hvor den nye vegen ligger. Har du forslag til historiske navn som blir tatt vare på, må du ta kontakt med oss i historielaget.

befolkningskonsentrasjonen i kommunen med 5050 innbyggere.

Også i historielaget ser vi behovet for å skaffe oss flere medlemmer i Frogner, og derfor blir dette nummeret av Sørumspeilet med hjelp av Fredrik Lindstrøm distribuert til potensielle lagsmedlemmer. Som medlem får du dette medlemsbladet tilsendt seks ganger i året. I tillegg får du Skytilen, medlemsblad for Romerike historielag fire ganger årlig.

Til deg som bor i Frogner

En ny befolkningsprognose fram mot 2013 forutsetter at det blir en befolkningsøkning på disse åtte årene på 3259 innbyggere i Sørum. Den største folkeveksten kommer i Frogner, med 1505 nye innbyggere, mens Sørumsand får 1344 nye innbyggere. I resten av kommunen blir veksten på 390 innbyggere til sammen. I følge prognosene vil Frogner etter dette ha den største

Kontingenten vil etter styrets forslag også for 2006 være 150 kroner. Melder du deg inn i historielaget før jul, slipper du å betale kontingenten for 2005, og du får også tilsendt Sørumspeilet nr. 6. Ta kontakt med Fredrik Lindstrøm på Steinrud for nærmere informasjon om historielagets virksomhet.

Kristian Lieunghs beretning om sin oppvekst på Melvold i mellomkrigstida, som du finner et eksempel på i dette Sørum-Speilet, kan du også få i bokform.

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes,
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B